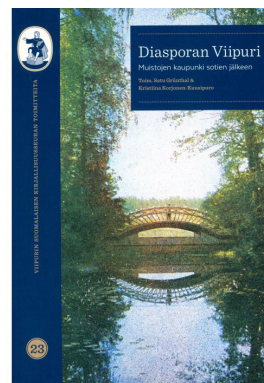

Viipurin muistelun moninaisuutta

Diasporan Viipuri – Muistojen kaupunki sotien jälkeen. Grünthal, Satu ja Kristiina Korjonen-Kuusipuro (toim.) 2021. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 23. Helsinki: Viipurin suomalainen kirjallisuusseura ry. 353 sivua.

Eija Schwartz

Kun teoksen aiheena on muistojen Viipuri, lukijalla on todennäköisesti valmiina oma näkökulmansa, josta hän kaupunkia ja kirjaa tarkastelee. Aikalaismuistoja suomalaisesta Viipurista on enää harvalla, mutta kollektiivinen muistelu on luonut mielikuvia Viipurista myös heille, jotka eivät koskaan ole kaupungissa käyneet. Karjalasta ja Viipurista kertovia teoksia on kirjoitettu toisen maailmansodan jälkeen lukuisia, ja luovutettuun Karjalaan liittyvä tutkimus on ollut viime vuosikymmeninä runsasta. Minkä uuden näkökulman monitieinen antologia *Diasporan Viipuri – Muistojen kaupunki sotien jälkeen* antaa tutkimustraditioon ja yleiseen keskusteluun? Miten se haastaa lukijalla jo olemassa olevan suhteen Viipuriin ja laajemmin luovutettuun Karjalaan?

Yksi Viipurin historian käännekohdista on toinen maailmansota, jolloin Suomi menetti kaupungin alueluovutuksissa Neuvostoliitolle. Tähän käännekohtaan *Diasporan Viipuri – Muistojen kaupunki sotien jälkeen* -antologia kiinnittyy. Teos koostuu kymmenestä artikkelista ja seitsemästä niistä lyhyemmästä tietolaatikosta, jotka sijoittuvat aihepiireiltään samaa teemaa käsittelevien artikkeleiden yhteyteen. Muistojen kaupunki tarkoittaa teoksen teksteissä pitkälti suomalaisen, erityisesti 1900-luvun alkuvuosikymmenien Viipurin representaatioita, jotka ovat rakentuneet sotien jälkeisessä muistelussa.

Alueluovutusten ja väestönsiirtojen myötä syntyi viipurilaisten diaspora – termi, jota teos mielestäni oikeutetusti käyttää ja jonka teoksen toimittajat myös johdantoartikkelissa kirjoittavat auki. Termillä teos liittää siirtokarjalaiset osaksi globaalia pakolaisuuden muuttoliikettä. Olkoonkin, ettei pakolaisuuden käsitettä siirtokarjalaisten itsensä keskuudessa välttämättä hyväksytty, kuten yhdessä artikkeleista todetaan. Diasporan, evakkouden ja siirtokarjalaisuuden traumaan kuuluu myös nostalgia, kaipaus menneeseen ja kotiin. Myös nostalgian käsite avataan johdantoartikkelissa. Nostalgian käsittely jatkuu ansiokkaasti useissa kirjan artikkeleissa ja tietolaatikoissa, joissa nostalgiaa käytetään välineenä muistojen tutkimiseen ja jäsentelyyn – nostalgisointiin sortumatta.

Suomalaisen Viipurin muistelua ja vähän venäläistäkin tulkintaa

Aihepiireiltään ja tutkimusmenetelmiltään teoksen artikkelit ja tietolaatikat sijoittuvat laaja-alaisesti tieteen kentälle, ja kirjoittajat edustavat eri tutkimusaloja. Mukana ovat muun muassa historia, etnologia, muistitietotutkimus, maantiede ja teatterin- ja kirjallisuudentutkimukset. Teksteissä yhdistyvät yllättävätkin teemat, mutta toisaalta, juuri sitä Viipuri on läpi historiansa ollut – moniulotteinen ja moniääninen. Teoksen tekstit käsittelevät esimerkiksi Viipurin kaupungin organisaatioiden uusia sijoituspaikkoja, suomenkielistä teatteria ja ruotsinkielistä kirjallisuutta, muistoesineitä, Viipurin pienoismallia, kaupunkitilaa, heraldiikkaa ja Facebookin keskusteluja. Tutkimusaineistoina artikkeleissa ovat olleet muun muassa kyselyt, muistelukirjoitukset, ryhmäkeskustelut, näytelmät, sanomalehtitekstit ja aikalaikirjallisuus. Vaikka suurin osa on 1900-luvun tai sitä vanhempaa arkistoaineistoa, ryhmäkeskustelut ja osa kyselyistä on toteutettu vasta aivan viime vuosina.

Jossain artikkeleissa näkökulma laajenee kattamaan karjalaisuutta ja evakkoutta yleisemminkin Viipurin jäädessä pois keskiöstä. Tästä esimerkkinä Eemeli Hakokönkään artikkeli ”Karjalan evakot Suomen historian oppikirjoissa: kolme näkökulmaa 1940-luvulta 2010-luvulle”. Vaikka artikkeli ei käsittelekään suoranaisesti Viipuria, se puolustaa silti paikkaansa kokoelmassa. Aikakaarensa puolesta artikkeli sopii hyvin teoksen teemaan, ja mikä mielenkiintoista, rivien välistä se kurkistaa myös tulevaisuuteen. Mitä me tällä hetkellä opeamme Karjalan evakoista nykylukulaisille, ja edelleen, minkälaista historiankäsitystä he siirtävät aikanaan seuraaville sukupolville?

Antologia ei ole ainoastaan vanhan Viipurin suomalaisia representaatioita, mikä ilahduttaa itseäni. Antologian kirjoittajista Jani Karhu ja Reija Eeva tarkastelevat suomalaisten ohella myös venäläisten Viipurille antamia merkityksiä, Karhu Viipurin kaupunkikuvaa käsittelevässä artikkelissaan ja Eeva Viipurin pienoismallin merkityksistä kirjoittaessaan. Evgeny Manzhur keskittyy heraldiikka-artikkelissaan yksinomaan venäläiseen näkökulmaan Viipurin historian tulkinnassa. Neuvostoajan heraldiikka Viipurissa on aiheena yllättävä, mutta täydentää Viipuri-tutkimuksen ja kerronnan totuttuja näkökulmia mielekkäästi. Kun kirjoittaja kuvaa prosessia, jossa neuvostoviipurilaiset valitsivat kaupungilleen kaupunkisymbolia 1960- ja 1970-luvuilla, tekstistä piirtyy kuva varsin erilaisesta Viipurista kuin se, jota muissa artikkeleissa on lähestytty suomalaisen nostalgisen muistelun näkökulmasta, – mutta samalla tätäkään Viipuria ei enää nykyään ole olemassa.

Aika muistelun määrittäjänä

Teos osoittaa Viipurin muistelun kokeneen muutoksia sotienjälkeisistä vuosista 2000-luvun vuosikymmenille tultaessa. Omia henkilökohtaisia muistojaan prosessoinut evakkosukupolvi on vuosikymmenten aikana vaihtunut nuorempiin Viipurin mielikuvien luojiin. Myös Suomen poliittinen ilmapiiri on muuttunut merkittävästi sodan jälkeisinä vuosikymmeninä, mikä on vaikuttanut menetetyn Viipurin muistamiseen. Kuten Jani Karhun, Reija Eevan ja Evgeny Manzhurin artikkelit osoittavat, poliittisen ilmapiirin muutos on ollut nähtävissä myös itse Viipurissa neuvostoajan loppuvuosista alkaen. Venäläisessä kontekstissa kaupungin menneisyys tulkitaan nykyään enemmänkin historiallisena, keskiaikaisena ja eurooppalaisena kuin venäläisenä tai neuvostoliittolaisena.

Muistojen ideologisesta hyväksyttävyydestä ja aikatasoista kertoo kiinnostavasti Outi Fingerroosin artikkeli "Tiedonarkeologisia pohdintoja Viipurin vuoden 1918 haudatuista muistoista". Antologian nimessä oleva määrite *sotien jälkeen* saa Fingerroosin artikkelissa syvyyden vuoden 1918 sisällissotaan asti, jonka keskeisenä näyttämönä Viipuri sodan loppuvaiheessa toimi. Artikkelin nostaa esiin kysymyksen sisällissodan hävinneen osapuolen, punaisten, kipeistä muistoista ja muistinpaikoista, jotka eivät sopineet voittaneen osapuolen historiakulttuuriin ennen toista maailmansotaa. Punaisten haudatut muistot avaavat lukijalle taas uuden, erilaisen näkymän Viipuriin.

Toimitteen itselleni mielenkiintoisimmat artikkelit liittyvät nuorempien sukupolvien käsityksiin ja tulkintoihin Viipurista, sillä niissä piilee jatkumo tulevaisuuteen. Aiemmin jo mainittu Eemeli Hakoköngään oppikirja-artikkeli on näistä toinen, toinen on Chloe Wellsin artikkeli "Suomalaisnuorten Viipuri-käsityksiä ryhmäkeskusteluissa". Hakoköngäs kirjoittaa, että "1990-luvulta asti koulun historian opetussuunnitelmissa on painotettu kansallisen identiteetin sijaan eurooppalaisen identiteetin ja henkilökohtaisen identiteetin kasvua". Wells puolestaan toteaa, etteivät nuoret perusta Viipuri- ja Karjala-tietouttaan pelkästään koulun historianopetukseen. Hän päättelee myös, ettei nuorilla ole omakohtaista nostalgista suhdetta Viipuriin, koska heiltä itseltään puuttuu paikkaan liittyvä menetyksen tunne. Wellsin mukaan nuorten Viipuri-käsitykseen voi kuitenkin vaikuttaa jälkimuisti eli ylisukupolvisesti muistojen kautta välittyneet kokemukset ja median luomat representaatiot Viipurista. Kiinnostavaa onkin, minkälaisen muistojen ja historiakäsitysten kaupunki Viipuri on tulevaisuudessa.

Tulevaisuus vilahtaa myös Pirja Hyyryläisen kirjoittamassa tietolaatikossa. Hyyryläinen kirjoittaa Facebookissa tapahtuvasta Viipurin muistelusta, jossa eri aikakerrokset saattavat olla näkyvillä. Erään hänen tutkimansa ryhmän kuvauksessa "vaalitaan Viipurin henkeä, niin mennyttä kuin olevaa, tulevaa unohtamatta". Tästä tutkimuksesta olisi mielenkiintoista lukea lisää, ja tietää osallistuvatko nuoremmat sukupolvet keskusteluun, ja jos, niin millä tavoin.

Teoksen kaikki aikatasot kytkeytyvät nykyhetkeen. Vaikka pääpaino on artikkeleiden ja tietolaatikkojen sanallisessa pohdinnassa, tässä ajassa ollaan kiinni esimerkiksi kiinnostavan visuaalisen yksityiskohdan kautta: johdantoartikkelin muisto- ja taide-esineiden kuvakollaaissa on kuva Lappeenrannan museossa koronavuonna 2020 myynnissä olleesta kasvomas-kista, joka oli saanut kuosinsa Viipurista tuodun pöytäliinan kuvioinnista.

Lopuksi: katse taaksepäin ja samalla eteenpäin

Diasporan Viipuri – Muistojen kaupunki sotien jälkeen -teoksen artikkeleita lukiessani olen usein jäänyt pohtimaan omaa suhdettani Viipuriin. Millä tavoin oma historiakäsitykseni kietoutuu nykypäivän Viipuriin, miten kerrottu suhtautuu koettuun? Mistä kulmasta minä itse katson Viipurin kaupunkitilaa siellä käydessäni? Jani Karhun artikkelitekstiä lainaten: "Kyse ei ole vain mielenkiintoisesta matkakohteesta vaan usealla eri tasolla kollektiiviseen muistiin kytkeytyvästä historiankäsityksestä". Toivoisin, että matkailun taas avauduttua nuoremmat, antologiassakin esiin nostetut uudet suomalaiset sukupolvet voisivat löytää historiallisesti ja arkkitehtonisesti kiinnostavan Viipurin ja kohdata kaupungin ilman nostalgiaa, nykyisyydessä, todellisena, fyysisenä paikkana, mutta samalla sen moniulotteista historiaa hengittäen.

Diasporan Viipuri – Muistojen kaupunki sotien jälkeen -antologia on kuudes ja samalla viimeinen osa Viipurin kulttuurihistoriaan keskittyneessä kirjasarjassa *Viipuri, kulttuurin kaupunki*. Viipurin Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita -sarjaa ovat jatkamassa vuonna 2022 ilmestytävä Merikarjalaa käsittelevä teos ja parhaillaan tekeillä oleva teos *Viipuri sodissa*. Itse haluaisin nähdä Viipurin ja sota-aikaan liittyvän luovutetun Karjalan muistelun yhä enemmän osana yleiseurooppalaisia historian vaiheita. Ehkä tulevat teokset tähän vastaavatkin, katsomalla lokaalin sijasta globaaliin, mistä jo käsillä oleva *Diasporan Viipuri – muistojen kaupunki sotien jälkeen* antaa viitteitä.

Itseäni kiinnostaisi jatkossa vielä laajemmin myös venäläinen näkökulma Viipurin muisteluun. Mitä aikaulottuvuuksia ja moniäänisyyttä nyky-Viipuri kätkee sisäänsä? Minkälainen on nykypäivän venäläinen Viipuri esimerkiksi arjen tutkimuksen kautta? Entä Neuvostoliiton pakkosiirroissa Viipuriin sotien jälkeen asutetut ihmiset jälkeläisineen, mikä on heidän näkökulmansa kaupunkiin, mikä on heidän muistojensa Viipuri? Viipuri – Muistojen kaupunki sodan jälkeen, ilman diasporan määrittä.

Filosofian maisteri Eija Schwartz on tohtorikoulutettava Turun yliopiston etnologian oppiaineessa. Hänen väitöskirjatutkimuksensa käsittelee Etelä-Karjalaa ja monipaikkaista karjalaisuutta.